

Symposion

Het onzegbare in het werk van **William Shakespeare**

In de Symposionreeks verschijnen de teksten van symposia
die gehouden worden door het Lectorium Rosicrucianum,
de Internationale School van het Gouden Rozenkruis,
op het conferentieoord Renova te Bilthoven en elders in het land.

Deze bundel, deel 21 uit de Symposionreeks,
bevat de teksten van het symposion dat plaatsvond
op 13 maart 2010 in Leek (Groningen) en op 31 oktober 2010 in Haarlem.

Symposium Het onzegbare

in het werk van William
Shakespeare

gehouden op het Landgoed Nienoord te Leek op 13 maart 2010 en op 31 oktober 2010
in de Pentagram Boekwinkel in Haarlem

colofon

bijdragen van frans spakman

jaap ruseler

peter liefhebber

christoph steen

eindredactie peter huijs

boekverzorging dick letema

druk rozekruis pers, haarlem

letter de trinitéfamilie van bram de does

papier 90 grams promail plus natuurwit

isbn 978906732 389 5

© 2010 rozekruis pers-haarlem

rozekruis pers

bakenessergracht 5

2011 js haarlem

(023) 532 38 52

info@rozekruispers.com

www.rozekruispers.com

Woord vooraf

Het onzegbare in het werk van **William Shakespeare**

FRANS SPAKMAN

5

Het idee achter het symposion, dat op 13 maart 2010 op het landgoed Nienoord in Leek (Groningen) en op 31 oktober van hetzelfde jaar in Haarlem is gehouden, is – ook al is schijnbaar alles gezegd over de werken van en de persoon achter Shakespeare – dat er verborgen aspecten zijn in die werken, die onzegbaar zijn en die toch belicht kunnen worden.

In de transparante ambiance van het koetshuis van het landgoed is het gelukt iets van die verborgenheid voelbaar en beleefbaar te maken, dankzij de uitstekende presentaties van Jaap Ruseler, de bijzondere voordrachten van Peter Liefhebber, de indringende toespraak van de Zwitserse Shakespeare-kenner Christoph Steen – overigens in zeer goed Nederlands! – en zeker ook de prachtig vertaalde sonnetten voorgedragen door de dichter Toon van Loon.

Door zorgvuldig muziek uit de tijd van Shakespeare ten gehore te brengen – op luit, met harp en fluit en zang – werd de sfeer geëigend om iets van het onzegbare voelbaar te maken in een gezamenlijke beleving.

Jaap Ruseler maakte op een fascinerende manier duidelijk hoe onontkoombaar de conclusie is dat Francis Bacon de verborgen genius achter William Shakespeare is en hoezeer deze universele kunstenaar al in zijn eentje de Engelse Renaissance in de 16e eeuw vertegenwoordigt.

Met een door Bacon zelf geschreven réveil voor Europa – zelfs voor de hele wereld – in zijn *Instauratio Magna* waarvan de doelstelling luidt:

‘De universele en algehele hervorming van de hele wereld door vernieuwing van alle kunsten en wetenschappen’.

Dat was de gelijkkluidende doelstelling van de rozenkruisers rond de eeuwwende naar de 17e eeuw. In de ogen van Jaap Ruseler heeft Shakespeare in zijn toneelstukken en andere werken voortdurend diezelfde vernieuwing kracht en inhoud willen bijzetten, zodanig

dat die werken nu nog inhoudelijk actueel zijn, succes hebben en mondiaal worden opgevoerd. De vernieuwende kracht verbindt de renaissance met de verlichting en vervolgens zullen – aldus Francis Bacon – alle menselijke zielen de kennis van de waarheid kunnen verwerven.

De toneelstukken werden geschreven om mensen te wijzen op het bestaan van hun hogere bewustzijn dat met die kennis verbonden is. Jaap Ruseler heeft aannemelijk gemaakt dat William Shakespeare (Francis Bacon) een echte *uome universale* moet zijn geweest: hij was ingewijd op een breed vlak van kennis, ook de zogenoemde kennis van het hart.

Het oeuvre van William Shakespeare is een aspect van een grote geestelijke impuls, die mogelijk zijn vervulling zal vinden in de nieuwe tijd die voor ons ligt.

Toon van Loon, vertaler van Shakespeares sonnetten in het Nederlands, is in een viertal voordrachten van telkens één sonnet ingegaan op ten eerste: het vernieuwende leven, ‘waarin wijsheid, schoonheid groeiend gaan’, de eeuwige jeugd in ons waarvan wij ons niet moeten afkeren.

Het tweede sonnet dat Van Loon heeft uitgesproken, geeft aan dat men zich ver moet afkeren van verzamelen van bezit om ‘waarheid en schoonheid’ bevruchtend samen te laten gaan.

Ook in het derde voorgedragen sonnet speelt ‘schoonheid’ als (niet gebruikte) potentie een rol, het eindigt met:

‘Want door enkel met jezelf te verkeren
stelt gij uw ware zelf in u diep teleur;
dus als de natuur u roept om terug te keren,
wat laat gij dan als acceptabel crediteur?’

Je niet gebruikte schoonheid wordt met je gekist,
zij leeft om ’t vonnis te voltrekken, zoals gij wist.’

Het laatst voorgedragen sonnet is de grillige zomer van de natuur vergeleken met de eeuwige zomer van de onsterfelijkheid, waarvan de pracht niet kan vervagen en die de dood niet kan naderen, omdat zij ‘naar de eeuwige lijn der tijden verder groeit’.

In twee dynamische en met moderne inzichten gelardeerde presentaties heeft Peter Liefhebber het wereldbeeld van Shakespeare onder de aandacht gebracht, een wereldbeeld dat naadloos blijkt te passen in de leringen van de tijdloze wijsheid, de 'philosophia perennis'.

De sleutelwoorden voor deze presentaties, 'De wonderaap' en 'Sneeuwzwartje' zijn: de tweevoudige mens - illusie - dood en slaap - transformatie - het hemels huwelijk - Vrouwe Wijsheid.

7

Als uitgangspunt kiest de spreker de raadselachtige Dark Lady, een vrouw met zwart haar en donkere huid, die Shakespeare smachtend in zijn sonnetten bezingt, en die hij ook een hoofdrol geeft in de komedie *Love's Labour's Lost*. Peter Liefhebber laat zien hoe deze zwarte Lady overeenkomt met Isis uit de Egyptische mysteriën.

De zwarte godin is zwart of donker, omdat zij onzichtbaar is voor wie haar niet zoekt. Maar begint de zoektocht, dan lost allengs de duisternis op en geeft ze haar geheimen prijs. Dit is, in vaak ten onrechte seksueel opgevatte termen, het 'mystieke huwelijk' (of hemels huwelijk of heilig huwelijk) van de antieke inwijdingen. In rozenkruiserstermen: het alchemisch huwelijk van Christiaan Rozenkruis. Liefhebber geeft als voorbeeld van de sleutelrol van de vrouw het betoog van Biron in *Love's Labour's Lost*.

'Van vrouwenogen leer ik deze les:

zij stralen nog van echt Prometheusvuur
zij zijn het boek, de kunst, de hogeschool
die heel de wereld voeden, vatten en bevatten;
niets evenaart hen in uitnemendheid.

Dwaas was u de vrouwen te verzaken,
dwaas bent u bij 't houden van de eed.

Omwille van wijsheid, welk woord alle mannen beminnen;
omwille van de liefde, het woord dat alle mannen mint;
omwille van de man, schepper van de vrouw;
omwille van de vrouw, die van mannen mannen maakt:
laat ons, om onszelf te vinden, de eed verbreken,
zo niet, verliezen wij onszelf om de eed te houden.'

En hij stelt daarover: de vrouwenogen die de hele wereld voeden, vatten en bevatten, ongeëvenaard in uitnemendheid, behoren toe aan vrouwe ziel; zij is het die ons in staat stelt 'onszelf te vinden'. Mens ken uzelve.

Het wereldbeeld van Shakespeare dat blijkt te passen in de tijdloze wijsheid wordt óók ontvouwd in de avonturen van Pinokkio, zoals Peter Liefhebber op prachtige wijze in zijn presentatie visueel en auditief heeft geïllustreerd.

8

Christoph Steen heeft in zijn bijdrage 'Uit de Kosmos van Shakespeare' aangegeven hoe enorm uiteenlopend de uitspraken, standpunten en karakterisering in de toneelstukken wel zijn. Van het schreeuwende rood tot het hoopvolle groen, van een oneindig triest zwart tot het wit van de onschuldige zuiverheid en van het triomferende geel tot de diepste meditatie in violet. Wij beleven aldus dat er in het grote hart van Shakespeare plaats is voor allen: voor koningen en slaven, moordenaars en slachtoffers, voor gelukkigen en verdrevenen, voor overwinnaars en verongelukten. Steen gaf aan dat het werk van Shakespeare ook wel beschreven wordt als 'lekenbijbel' of 'het masker van de rozenkruiser'.

Het bevat veel pareltjes; witte, maar nog meer zwarte. Ook deze kunnen zich als edelstenen openbaren, maar doen in eerste instantie pijn. Het werk van Shakespeare is hoogst actueel, omdat het het leven beschrijft dat eigen is aan de mensheid met z'n wensen, verlangens en dromen van haat en liefde, fanatisme en resignatie. De signatuur daarvan is in 400 jaren niet veranderd. Ook de uiteindelijke opgang en verlichting heeft Shakespeare klassiek geformuleerd in *De Storm* bij monde van Prospero: 'Zoals het morgenrood de nacht besluipt en het duister smelt, beginnen nu hun zinnen de troebele dampen te verdrijven die hun heldere rede omhullen'. Steen heeft aangegeven en verklaard hoe in *De Koopman van Venetië* het alomtegenwoordige conflict tussen licht en duisternis in grote verscheidenheid wordt belicht.

Venetië vertegenwoordigt een stad van het bonte leven en Belmont is de woonplek van Portia, een verheven vorstin. Portia is de deur, het portaal waardoor het lichtrijk kan worden binnen gegaan, aldus Steen. Bassiano, ridder van het gulden vlies, is de enige aanbieder die Portia zoekt in zelfvergeten overgave aan de ziel, aan de geliefde, waarbij het gulden vlies de gouden stroom vanuit de positie boven het hart vertegenwoordigt, de voorwaardelijke metamorfose van het hart.

Volgens de spreker bevindt de mensheid in haar algemeenheid zich als in de ruïne van een oude tempel, die bezaaid is met vervallen

scherven van religie. Dan verschijnt Shakespeare met de religie van Belmont, de religie van de ‘mooie berg’, met de religie van de Bergrede. Dat is de wijsheid van Shakespeare.

Zo gaan allen, die de weg van Venetië naar Belmont – uit de aardse wereld naar de levenstoestand van de Bergrede – hebben gezocht en gevonden, binnen in een nieuwe levensstaat: de bruiloften worden gevierd!

9

De mooie en duidelijke, inspirerende presentaties maakten deze dag, ook vanwege de verfijnde livemuziek uit Shakespeares tijd, tot een geheimzinnig sprankelend bijeenkomen van mensen die geproefd hebben van het onzegbare, universele en onuitsprekelijke in het werk van de schrijver.

In de gemeente Leek worden de plaatselijke huwelijken voltrokken op het kasteel van het landgoed Nienoord. Ook ons symposion vond plaats op dit landgoed. Dat de werkelijkheid van de alchemische bruiloft mede door dit symposion dichterbij de deelnemers gebracht mag zijn.

As you Like it.

Actus primus. Scæna Prima.

Enter Orlando and Adam.

Orlando.

AS I remember Adam, it was upon this fashion bequeathed me by will, but poore a thousand Crownes, and as thou saist, charged my brother on his blessing to breed mee well: and there begins my sadnesse: My brother Jaques he keeps at schoole, and report speaks goldenly of his profit: for my part, he keeps me rustically at home, or (to speak more properly) stiles me here at home vntilke: for call you that keeping for a gentleman of my birth, that differs not from the stalling of an Oxe? his horses are bred better, for besides that they are faire with their feeding, they are taught their mannage, and to that end Riders deately hir'd: but I (his brother) gaine nothing vnder him but growth, for the which his Animals on his dunghills are as much bound to him as I: besides this nothing that he so plentifully giues me, the something that nature gaue mee, his countenance seemes to take from me: hee lets mee feede with his Hindes, barres mee the place of a brother, and as much as in him lies, mines my gentility with my education. This is it *Adam* that grieues me, and the spirit of my Father, which I thinke is within mee, begins to mutinie against this seruitude. I will no longer endure it, though yet I know no wise remedy how to auoid it.

Enter Oliver.

Adam. Yonder comes my Master, your brother.

Orlan. Goe a-part Adam, and thou shalt heare how he will shake me vp.

Oli. Now Sir, what make you heere?

Orl. Nothing: I am not taught to make any thing.

Oli. What mar you then for?

Orl. Marry sir, I am helping you to mar that which God made, a poore vnworthy brother of yours with idleness.

Oliver. Marry sir be better employed, and be naught a while.

Orlan. Shall I keepe your hogs, and cat-bushes with them? what prodigall portion haue I spent, that I should come to such penury?

Oli. Know you where you are sir?

Orl. O sir, very well: heere in your Orchard.

Oli. Know you before whom sir?

Orl. I, better then him I am before knowes mee: I know you are my eldest brother, and in the gentle condition of blood you should know mee: the courtesie of nations allows you my better, in that you are the first borne, but the same tradition takes not away my blood, were there twenty brothers betwix vs: I haue as much

of my father in mee, as you, albeit I confesse your coming before me is neuer to his succurence.

Oli. What Boy.

Orl. Come, come elder brother, you are too young in this. Wilt thou lay hands on the villaine?

Orl. I am no villaine: I am the youngest sonne of Sir Rowland de Boys, he was my father, and he is thrice a villaine that saies such a father begot villaines: wert thou not my brother, I would not take this hand from thy throat, till this other had pild out thy tongue for saying so thou hast raild on thy selfe.

Adam. Sweet Masters be patient, for your Fathers remembrance, be at accord.

Oli. Let me goe I say.

Orl. I will not till I please: you shall heare mee: my father charg'd you in his will to giue me good education: you haue train'd me like a pezzant, obliuious and hiding from me all gentleman-like qualities: the spirit of my father growes strong in mee, and I will no longer endure it: therefore allow me such exercises as may become a gentleman, or giue mee the poore allottery my father left me by testament, with that I will goe buy my fortunes.

Oli. And what wilt thou do? beg when that is spent? Well sir, get you in. I will not long be troubled with you: you shall haue some part of your will, I pray you leaue mee.

Orl. I will no further offend you, then becomes mee for my good.

Oli. Get you with him, you olde dogge.

Adam. Is old dogge my reward? moit true, I haue lost my teeth in your seruice: God be with my olde master, he would not haue spokt such a word. Ex. Or. Ad.

Oli. Is it euen so, begin you to grow vpon mee? I will physicke your rancke-ness, and yet giue no thousand crownes neyther: holla Dennis.

Enter Dennis.

Den. Calls your worship?

Oli. Was not Charles the Dukes Wastler heere to speake with me?

Den. So please you, he is heere at the doore, and importunes access to you.

Oli. Call him in: 'twill be a good way: and to morrow the wastling is.

Enter Charles.

Eba. Good morrow to your worship.

Oli. Good Mounier Charles: what's the new newes at the new Court?

Charles. There's no newes at the Court Sir, but the olde newes: that is, the old Duke is banished by his younger brother the new Duke, and three or foure louing Lords

Francis Bacon

Verborgen genius achter William Shakespeare en
universele kunstenaar van de Engelse renaissance

JAAP RUSELER

Graag zou ik in deze voordracht enige ervaringen en gedachten met u delen over William Shakespeare en zijn werk. Doel daarbij is dit in een groter verband te plaatsen, waardoor we het kunnen zien als een belangrijk aspect van een mensheidsvernieuwende impuls die rond het jaar 1600 plaatsvond.

11

Beroepsmatig was ik al bezig met Shakespeare, maar zo'n twintig jaar geleden sloeg de vonk echt over. Mijn ervaringen met het fenomeen Shakespeare en alles wat zich daarbij aandient heb ik ondergaan, als wat de Engelsen een 'treasure trail' noemen, het gaan van een pad dat naar een schat leidt. Er is een begin aan dit pad, maar geen einde. Het vraagt inspanning, maar het brengt inspiratie en vreugde.

Het ging Shakespeare er zeker om ons in een spiegel te laten kijken, opdat we onszelf zouden leren kennen. Hij komt daarin overeen met de woorden 'Mens ken uzelf...' die boven de ingang van de tempel van Apollo op de berg Parnassus stonden.

Het werk van William Shakespeare omvat enige lange gedichten, een prachtige sonnettencyclus van 154 sonnetten, - misschien wel de mooiste sonnettencyclus ooit geschreven - en 37 machtige toneelstukken. Toon van Loon zal tijdens dit symposium treffende voorbeelden geven van Shakespeares sonnetten. In engere zin is het werk van William Shakespeare van groot belang geweest voor Engeland zelf. Shakespeare heeft vijftienduizend verschillende woorden gebruikt, waarvan vele nieuw. Zo maakte hij van de arme Engelse taal een rijke taal. Veel zinsneden uit de toneelstukken zijn tot geveugelde gezegden en spreekwoorden geworden, een verrijking van de taal.

De toneelstukken van William Shakespeare behoren wereldwijd

nog steeds tot de meest gespeelde toneelstukken. Dat is ook niet vreemd, want ze gaan over universele waarden die herkenbaar zijn voor iedereen. In de komedies gaat het over de liefde in al zijn schakeringen. Een hoofdpersoon, meestal een vrouw (hoe kan het ook anders), is de personificatie van de onbaatzuchtige liefde, de liefde die geen tegenstelling kent, en die eigenlijk niet van deze wereld is. Zo'n hoofdpersoon is Rosalinde in *As You Like It*. Ze straalt deze liefde uit en zo trekt ze als het ware de andere personen met zich mee naar een hoger niveau van liefde.

De komedies eindigen altijd met een of meer huwelijken. Wie met Rosalinde wil trouwen zal een ontwikkeling moeten doormaken, die het karakter van inwijding heeft.

Humor in woord en gebaar plus de nodige persoonsverwisselingen zorgen voor een blijmoedige atmosfeer in zo'n stuk. Wij noemen een komedie niet voor niets een blij-spel.

Het toneelstuk *De Koopman van Venetië*, waar de voordracht van Christoph Steen over handelde, wordt wel een 'dark comedy' genoemd. Er zit een tragisch element in deze komedie.

In de tragedies gaat het over menselijke eigenschappen, die over het algemeen als negatief worden ervaren, zoals eerzucht, afgunst en jaloezie. Een voorbeeld van eerzucht vinden we in *Macbeth*. Het lijkt of de uiterlijke omstandigheden ervoor zorgen dat de eerzucht aangewakkerd wordt tot een verterend vuur, met desastreuze gevolgen. Macbeth doodt degenen die hem in zijn grenzeloze ambitie naar het koningschap in de weg staan. Shakespeare wil ons laten zien dat de verantwoordelijkheid voor deze grenzeloze eerzucht bij Macbeth zelf berust. Het probleem zit in hemzelf; hij staat tenslotte open voor de beïnvloeding van buiten!

Bij Shakespeare is er echter altijd hoop. Aan het eind, net voor zijn dood, komt Macbeth tot een zekere mate van inzicht. En zo gaat het met alle tragische helden in de toneelstukken.

In de historiestukken of histories komen de koningen uit het Engelse koningshuis aan de beurt, zoals Henry IV en Richard III. Ze worden ons getoond met al hun sterke en zwakke kanten. De toneelstukken werden ook aan het hof opgevoerd. Koningin Elizabeth I was niet blij met de onderhuidse kritiek op haar voorvaderen. Het was maar goed dat ze niet wist wie de toneelstukken werkelijk ge-

Inhoud

52

Woord vooraf 5

Het onzegbare in het werk van William Shakespeare

FRANS SPAKMAN

Francis Bacon 11

Verborggen genius achter William Shakespeare en universele kunstenaar van de Engelse renaissance

JAAP RUSELER

Het geheim van de zwarte godinnen 26

PETER LIEFHEBBER

Uit de kosmos van Shakespeare 34

Inleiding bij de voordracht over de 'Koopman van Venetië

CHRISTOPH STEEN

Vier vertaalde Sonnetten 47

TOON VAN LOON